

Beszámoló

a Levéltári Szakfelügyelet 2017. évi munkájáról és ellenőrzési tapasztalatairól

A Levéltári Szakfelügyelet 2017. évi tevékenysége

A Levéltári Szakfelügyelet 2017-ben a Levéltári Kollégiumról és a levéltári szakfelügyeletről szóló 7/2002 (II. 27.) NKÖM rendelet alapján végezte tevékenységét, és ellenőrizte az 1995. évi LXVI. törvényben (Ltv), valamint a 27/2015 (V.27.) EMMI rendeletben megfogalmazott szakmai követelmények teljesülését.

A szakfelügyelet 2017. évi ellenőrzési munkájának alapját a vezető szakfelügyelő által összeállított, a Levéltári Kollégium egyetértésével és az Emberi Erőforrások Miniszterének jóváhagyásával kiadott Ellenőrzési Terv képezte, melyet minden hazai működő közlevéltár és nyilvános magánlevéltár előzetesen megkapott.

Az ellenőrzésbe bevont levéltárak körét - az elmúlt évek gyakorlatához hasonlóan - a Magyar Nemzeti Levéltár által az Ltv. 17.§ (2) c) pontja szerint vezetett nyilvántartás határozta meg. Ebben a nyilvántartásban továbbra sem szerepel az Ltv-ben nevesített Földügyi és Távérzékelési Levéltár, ezért a vizsgálat erre az intézményre nem terjedt ki. Az év során megszűnt, illetőleg a Magyar Nemzeti Múzeumba olvadt a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár (iratanyagának végleges elhelyezése jelenleg is folyamatban van), így az idei szakfelügyeleti ellenőrzés ezt az intézményt sem érintette. A fentiekén kívül 2017-ben még két hazai közlevéltár esetében nem végzett vizsgálatot illetve raktárminősítést a szakfelügyelet: a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Levéltára és Székesfehérvár Megyei Jogú Város Levéltára esetében az épületek átalakítása miatt a raktárminősítést a következő évre kellett halasztani. Mindezek alapján a vezető szakfelügyelő és a közlevéltári szakfelügyelők ebben az évben összesen 44 hazai közlevéltárat ellenőriztek, illetve minősítették raktáraikat.

A negyven hazai nyilvános magánlevéltárat két magánlevéltári szakfelügyelő a 2014-ben megfogalmazott ellenőrzési stratégia alapján, egyedi ellenőrzési terv szerint három év alatt járja végig, ez évente átlagosan 13-14 intézmény vizsgálatát jelenti, a ciklus utolsó évére azonban csak 11 levéltár maradt.

2017-ben a következő nyilvános magánlevéltárak ellenőrzésére került sor:

- Esztergomi Prímási Levéltár,
- Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár,
- Csornai Premontrei Prépostság Levéltára,
- Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár,
- Baranyai Református Egyházmegye Levéltára,
- Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár,
- Nyíregyházi Evangélikus Egyházközség Levéltára,
- Győri Evangélikus Egyházközség Ráth Mátyás Evangélikus Gyűjteményének Levéltára,
- Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Levéltár,
- Soproni Evangélikus Egyházközség Levéltára,
- Budai Szerb Ortodox Egyházmegyei Levéltár.

Az eredeti Ellenőrzési Tervben szerepelt volna még a Magyarországi Mindszenty Alapítvány Levéltárának ellenőrzése is, de az év első felében a Szakfelügyelet azt a tájékoztatást kapta, hogy az intézmény kezdeményezte saját nyilvános magánlevéltári státuszának törlését.

A vizsgálatokról készült jelentéseket a levéltár vezetőjének esetleges kiegészítő véleményével együtt a szakfelügyelők megküldték a vezető szakfelügyelőnek, aki azt – saját megjegyzéseivel együtt – továbbította a levéltár fenntartójának.

Az év során kizárólag az éves Ellenőrzési Tervben megfogalmazott vizsgálatokat végezte el a szakfelügyelet, az Emberi Erőforrások Minisztériuma rendkívüli vizsgálat lefolytatását nem rendelte el.

A levéltári szakfelügyelet másik fontos feladatköre a levéltári selejtezések ellenőrzése és jóváhagyása. 2017-ban összesen 36 esetben érkezett selejtezési terv illetve selejtezési jegyzőkönyv az illetékes szakfelügyelőkhöz (alkalmanként több is), akik ezt véleményezték (szükség esetén ellenőrizték vagy módosításukat kezdeményezték), majd a jogszabályoknak megfelelő terveket és jegyzőkönyveket javaslataikkal együtt továbbították jóváhagyásra a vezető szakfelügyelőnek. A tavalyi évhez képest jelentős emelkedés figyelhető meg a levéltári selejtezés terén, hiszen 2016-ban csupán húsz alkalommal érkezett selejtezési terv vagy jegyzőkönyv a szakfelügyelethez.

Pénzügyi háttérét tekintve a Levéltári Szakfelügyelet 2015 óta lényegében változatlan költségvetési forrással rendelkezik: működésének költségeire az EMMI által biztosított, évi 12 millió Ft-os támogatás szolgál, mely összeg többségét, hozzávetőleg 11,5 millió Ft-ot a szakfelügyelők és a szakfelügyeleti titkár díjazása és ezek járulékal teszik ki. A fenti keretek között a Levéltári Szakfelügyelet pénzügyi helyzete és infrastrukturális ellátottsága a Magyar Nemzeti Levéltár együttműködésének köszönhetően az év során mindvégig biztosított volt, bár a Hess András téri épületből való kiköltözés értelemszerűen negatívan hatott a Szakfelügyelet működési körülményei is.

A levéltári szakfelügyelet 2017. évi munkaprogramját a vezető szakfelügyelő (Dr. Cseh Gergő Bendegúz), kilenc közlevéltári szakfelügyelő (Bataalka Krisztina, Katona Klára, Dr. Kovács Melinda, Tóth Eszter, Dr. Csízi István, Káli Csaba, Dr. Melega Miklós, Sáfár Gyula, Dr. Sipos András), két magánlevéltári szakfelügyelő (Dr. Lakatos Andor, Dr. Szabadi István), valamint a szakfelügyeleti titkár (Vetró Ferencné) hajtotta végre.

Közlevéltárak ellenőrzése

Az Ellenőrzési Terv a 2017. évre a közlevéltárak esetében két feladatot határozott meg: az első félévi ellenőrzés nem igényelt helyszíni vizsgálatot, míg a második félévi vizsgálat lefolytatásához és a raktárminősítés elvégzéséhez a szakfelügyelőnek mindenképpen személyesen kellett ellátogatnia az adott intézménybe.

A közlevéltárak esetében az éves ellenőrzési program az alábbi feladatokat fogalmazta meg:

- Az első félévben a szakfelügyelők olyan adatokat kértek be az érintett levéltáraktól, melyek az iratanyagot őrző épületek, raktárak állapotára, méreteire, befogadóképességére, az őrzött iratanyag mennyiségére és annak változásaira, illetve az esetlegesen bértárolt iratokra

vonatkoznak. Ezen adatok összesítése és értékelése egyúttal a 2017. évi raktárminősítés előkészítését is szolgálta.

- A 2017. második félévi vizsgálat az ötévenként esedékes raktárminősítés elvégzését jelentette. Ezt a feladatot a Szakfelügyeletnek az MNL által kiadott Állományvédelmi Ajánlás alapján, az abban meghatározott követelmények és értékelési szempontok szerint kell elvégeznie. A Levéltári Kollégium által kiküldött állományvédelmi munkacsoport az év első felében véglegesítette ugyan az új Állományvédelmi Ajánlás szövegét, annak hivatalos kiadására azonban csak az év második felében került sor, ezért a szakfelügyeleti vizsgálatok is késedelmet szenvedtek és esetenként kivételesen 2018. elejére is áthúzódtak.

A 2017. évi első ellenőrzés tapasztalatai a közlevéltárakban

Az Ellenőrzési Tervben megfogalmazott kérdések összesítése alapján a hazai közlevéltárak őrzési körülményeiről az alábbiak állapíthatók meg. (Megjegyzendő, hogy az alábbi adatsorokban szerepelnek a korábban említett, a raktárminősítésből idén kimaradt intézmények is, így tehát összességében ez alapján teljes képet kaphatunk a hazai közlevéltári állapotokról.)

1. Hány épülettel rendelkezik a levéltár, milyen ezek elhelyezkedése, megközelíthetősége, minden épületnek van-e állandó személyzete?

A magyarországi közlevéltárak 2017-ben összesen 120 épületet vagy épületrészt használnak iratanyagok őrzésére, átlagosan tehát az intézmények 2-3 ingatlanban működnek. Értelemszerűen ennek döntő többségében, összesen 83 ingatlanban a Magyar Nemzeti Levéltár tagintézményeinek iratai találhatóak. Fontos kiemelni, hogy az épületek egy része nem csak levéltári célokat szolgál, hiszen sokhelyütt - elsősorban a felsőoktatási levéltárakban - jellemző módon nem rendelkezik önálló épülettel, csak néhány helyiséggel a levéltár. Legtöbb épületben - vagy másként fogalmazva legszéttagoltabban - az MNL Csongrád Megyei Levéltára (10 helyen) és az MNL Nógrád Megyei Levéltára (8 helyen) működik, míg három megyei levéltár (Fejér, Heves, Somogy) egyetlen épületben kezeli iratait.

Bár az épületek elhelyezkedése, állapota és fenntartása sehol sem problémamentes, a teljesség igénye nélkül érdemes néhány példát kiemelni a közlevéltárak ingatlanhelyzete kapcsán. Az MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárában az öt épület közül a nyíregyházi külső raktár, valamint a varjúlaposi épületek az elmúlt évek felméréseinek tanúsága szerint csak szükségraktárnak felelnek meg és nem biztosítják a levéltári anyag korszerű, biztonságos őrzését. Csongrád Megyében leginkább a széttagoltság jelenthet problémát: a megyei levéltár 10 épületben összesen 90 iratőrző raktárban tárol iratokat, ez még az MNL Országos Levéltára iratraktárainak a számát is felülmúlja. Az MNL Országos Levéltára is komoly elhelyezési problémákkal küzdött az év során. Befejeződött a Hess András téri épületből való kiköltözés, és az év végére javarészt a Daróczi utcai ingatlanban helyezték el az iratanyagot. Mivel az épület várhatóan huzamosabb ideig levéltári célokat fog szolgálni, a raktárminősítés és a szakfelügyeleti ellenőrzés értelemszerűen kiterjedt erre az épületre is. 2012 óta minden évben sor került jelentősebb raktárfelújításokra a megyei levéltárak esetében. 2014 elején átadásra került az MNL Fejér Megyei Levéltára felújított épülete, ahol a közel 16 ezer ifm kapacitású raktárakban a 11 ezer ifm iratanyag elhelyezésén túl még több éven keresztül biztosított a területi illetékesség alapján levéltárba kerülő maradandó értékű iratanyag átvétele. Itt további 5000 ifm elhelyezésére is

rendelkezésre áll egy üres raktárépület. Az MNL Nógrád Megyei Levéltára esetében 2015-ben egy 5000 ifm iratanyag befogadására alkalmas raktárépület kialakítására került sor. Somogy megyében 2016-ban költözött egy felújított épületbe a levéltár, amely lehetővé tette a korábban szétagolt telephelyeken – köztük egy bérelt épületben – őrzött iratok egy épületben való elhelyezését.

A kisebb levéltárak közül érdemes kiemelni a Pécsi Tudományegyetem Levéltárát: itt az intézmény 2016 óta önálló, megfelelő infrastruktúrájú és befogadóképességű épületben működik a korábbi egyetemi elhelyezés helyett. Szintén említésre méltó a Miskolci Egyetem Levéltára: itt az előző raktárminősítés óta megkétszereződött a raktári kapacitás és az elhelyezés is kedvezőbb lett. Jelenleg is folyamatban van a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Levéltárának és Székesfehérvár Megyei Jogú Város Levéltárának felújítása illetve átalakítása, várhatóan mindkét helyen jobb elhelyezési körülmények közé kerül majd a levéltár. Szintén érdemes kiemelni a Budapest Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Levéltárát: az előző raktárminősítés óta itt is új raktárat alakítottak ki az egyetem központi épületében, mely optimális minősítést kapott 2017-ben. Teljesen új alapítású és kiváló elhelyezést biztosító levéltárnak tekinthető a Közjegyzői Levéltár mind az öt tagintézménye.

2. Az egyes épületekben hány különálló iratőrző raktári helyiség található? Mekkora ezek alapterülete, hogyan változott ez az elmúlt öt évben (2012-2016)?

A raktári helyiségek száma szintén tanulságos adat az egyes levéltárak elhelyezési feltételeit illetően, hiszen a szétagoltság, a számos esetben különböző adottságú raktárak fenntartása és a megfelelő körülmények biztosítása jelentős terheket róhat az adott intézményre. (Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy önmagában ez az adat sem mérvadó, csak a raktárminősítések eredményével kiegészítve szolgáltatathat releváns információkat.) A hazai közlevéltári struktúra összesen közel ezer (pontosan 940) iratőrző raktári helyiséget kezel, ebből a Magyar Nemzeti Levéltár 83 épületében összesen 756 raktári helyiségében őriz levéltári anyagokat. A helyiségek számát tekintve az MNL Csongrád Megyei Levéltára (90 raktár) még az MNL Országos Levéltárát is megelőzi (89 raktár), de nem marad el tőlük sokkal az MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltára (84 raktár) sem. A megyei levéltárak közül a legkoncentráltabb iratelhelyezést az MNL Heves Megyei Levéltára (3 raktár), az MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára (3 raktár) és az MNL Fejér Megyei Levéltára (4 raktár) tudja biztosítani.

Az iratőrző raktári helyiségek alapterülete a vizsgált időszakban összesen 97158 m² volt, értelemszerűen ennek döntő többsége, összesen 73346 m² az MNL iratainak őrzésére szolgál. 2012 és 2016 között a hazai közlevéltárak összes raktári alapterülete 1222 m²-rel nőtt, ami kedvező tendenciának tűnhet, ebben a számban ugyanakkor benne foglaltatnak a Közjegyzői Levéltár új raktárai is. Enélkül a hazai közlevéltárak 544 m²-rel kisebb helyen tárolhatnak iratokat, mint öt évvel ezelőtt. A változások tekintetében országos viszonylatban elmondható, hogy a megyei levéltárak többségében a vizsgált időszakban nem történt változás, viszont négy megyei levéltárban (Hajdú-Bihar, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna) növekedett a hasznosítható raktári alapterület összesen 1580,6 m²-rel, csökkenés pedig az Országos Levéltárban, Bács-Kiskun és Csongrád Megyében volt tapasztalható. A kisebb levéltárak raktári alapterülete általában nem változott, kivételt képez ez alól az új alapítású Közjegyzői Levéltár (1766 m²-es bővülés), valamint a Miskolci (170 m²) és a Soproni Egyetem Levéltára (38 m²).

3. Mennyi a levéltárban őrzött iratanyag össz mennyisége, hogyan változott ez az elmúlt öt évben?

2017-ben a magyar közlevéltári hálózat összesen mintegy 399 km iratanyagot őrzött (pontosan 398794 ifm), melyből a Magyar Nemzeti Levéltár egymaga kezelte közel 320 km-t, ezen belül az Országos Levéltár 84 km-t (84163 ifm). Az őrzött iratanyag mennyiségét tekintve második legnagyobb hazai közlevéltárunk Budapest Főváros Levéltára közel 35 km iratanyaggal (34936 ifm), míg a legkisebb a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Levéltára (80 ifm) és a Magyar Képzőművészeti Egyetem Levéltára (83 ifm).

A vizsgált időszakban a közlevéltárakban őrzött iratanyag összesen több mint 21 km-rel, vagyis közel két átlagos megyei levéltár iratmennyiségével növekedett.

4. Mennyi a levéltár szabad raktári kapacitása, hogyan változott ez az elmúlt öt évben?

A szabad raktári kapacitás mértékét nem minden esetben tudták számszerűsíteni az intézményvezetők, de általában pontos számadatokra támaszkodhatott a szakfelügyelet. A jelen vizsgálat során a rendelkezésre álló, bepölcözött és azonnal igénybe vehető raktári helyeket összesítettük.

Szabad raktári kapacitás tekintetében a hazai közlevéltárak látható problémákkal kénytelenek szembesülni, hiszen jelenleg összesen közel 89 km iratanyagot (88815 ifm) tudnának elhelyezni az üres raktárrészekben, ráadásul számos levéltár már évek óta halogatja a nagyobb mennyiségű iratanyagok beszállítását, vagyis a természetes iratgyarapodás mértéke az évi 4-5 km-nél jóval komolyabb lenne.

2012 és 2016 között a szabad raktári kapacitás összességében több mint 11 km-rel növekedett (11268 ifm) ugyan, ebben azonban a Közjegyzői Levéltár 13 km-es bővülése is szerepel, nélküle tehát a hazai közlevéltárak mintegy 2 km-rel kevesebb iratanyagot találnának helyet raktáraikban, mint 2012-ben. Ez a 11 km azonban így is csak fele az ugyanennyi idő alatt beszállított iratmennyiségnek, vagyis a közlevéltárakban őrzött iratanyag nagyjából kétszer olyan gyorsan növekszik, mint a rendelkezésre álló szabad raktári kapacitás. Tovább rontja ezt a képet az a - későbbiekben részletesebben is tárgyalandó - tény, hogy a közlevéltárak többsége korántsem "naprakész" a levéltárárett iratanyagok beszállításával: általában komoly hátralék mutatható ki ezen a téren éppen az elhelyezési gondok következtében. Több megyei levéltárban (Baranya, Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltár, Pest Megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye) azt jelezték az intézményvezetők, hogy minimális vagy egyáltalán nincs hely új iratok átvételére, pedig mindenütt több száz, vagy akár több ezer iratfolyóméternyi anyag vár beszállításra.

5. Felmérték-e a még az iratképző szerveknél lévő, de már levéltárárett iratanyag mennyiségét? Ha igen, jellemzően mely fondfőcsoportba illetve mely intézményekhez, szervezeti egységekhez tartozó iratok várnak beszállításra? Mennyi az átvételre váró iratanyag összterjedelme? Hogyan változott ez a mennyiség az elmúlt öt évben?

A szakfelügyeleti vizsgálat tanúsága szerint a közlevéltárak többségében többé-kevésbé pontos felmérések állnak rendelkezésre a levéltárárett iratanyagok mennyisége tekintetében. Ez alapján összesítve elmondható, hogy 2017-ben már közel 80 km (79447 ifm) olyan 15 évnél régebben keletkezett, maradandó értékű iratanyagról tudunk, mely még az iratképzők kezelésében van, mert az illetékes levéltár nem tudta azt átvenni.

A beszállításra váró iratanyagok mennyiségének változására vonatkozó részletes kimutatást a jelentések alapján nem lehetett készíteni, mert általában nem állnak rendelkezésre minden évből részletes felmérési adatok.

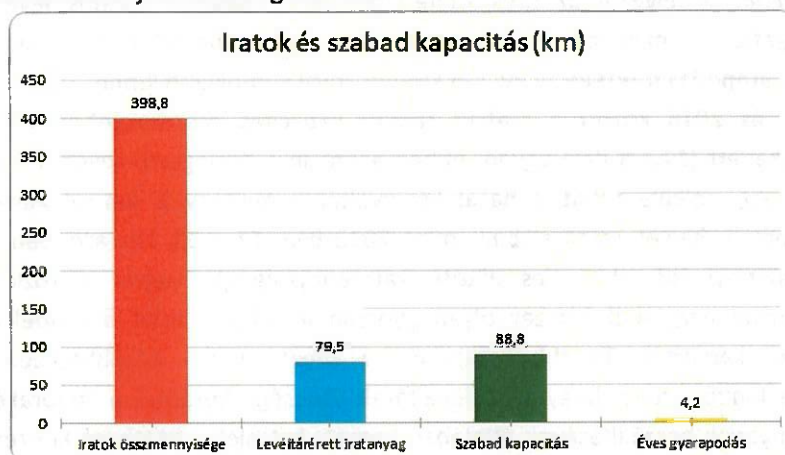
A felmérés tanúsága szerint a Magyar Nemzeti Levéltár megyei levéltárainak illetékességi területén beszállításra váró, levéltárárett iratanyag legnagyobb mértékben az alábbi fondőcsoportokba tartozik:

- XXXVII. Megyei jogú városi és községi önkormányzatok;
- XXIV. A közigazgatás területi szervei;
- XXV. A jogszolgáltatás területi szervei;
- XXIII. Tanácsok;
- VIII. Intézetek, intézmények.

Az MNL Országos Levéltárának még be nem szállított, de már levéltárárett iratai legnagyobb arányban a következő fondőcsoportokba kerülnek majd:

- XIX. Az államigazgatás felsőbb szervei;
- XX. A jogszolgáltatás felsőbb szervei;
- XXVI. Intézetek, intézmények.

A hazai közlevéltárakban őrzött iratanyag teljes mennyiségét, a még be nem szállított, de 15 évnél régebbi iratok mennyiségét, a rendelkezésre álló szabad raktári kapacitást, illetve az éves iratgyarapodás mértékét mutatja az alábbi grafikon:

6. Őriz-e a levéltár bértárolt iratanyagot? Ha igen, rendelkezik-e a levéltár megállapodással vagy szerződéssel a bértárolt iratanyag kezelésére vonatkozóan? Mennyi a bértárolt iratok terjedelme? A bértárolt iratanyag terjedelme hogyan változott az elmúlt öt évben (gyarapodás és/vagy csökkenés, selejtezés)? Történik-e adatszolgáltatás a bértárolt iratanyagból? Ha igen, éves szinten milyen gyakorisággal?

A szakfelügyelők megvizsgálták az ún. bértárolt iratanyag mennyiségét is a tagintézményekben, ez alapján a következő állapítható meg. Nyolc megyei levéltárban, illetve az Országos Levéltárban egyáltalán nem jellemző ez a helyzet, az MNL többi tagintézményében kisebb-nagyobb mennyiségű olyan iratanyagot is őriz, mely hivatalosan nem tartozik az illetékességébe (vagy az illetékességi körbe tartozó szerv nem maradandó értékű irata). A többi levéltár közül ez a Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltárban, a SZIE Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban, Vác Város Levéltárban és a Közjegyzői

Levéltárban fordul elő. Országos szinten kimagaslóan legtöbb bértárolt iratanyag az MNL Nógrád Megyei Levéltárában található (11,5 km), ahol az ezen iratanyagokból történő adatszolgáltatás is a legmagasabb évente (2-3000 eset).

A közlevéltárak 2017-ben összesen több mint 18 km (18365 ifm) ilyen iratot őriznek, azonban a vizsgált időszakban ennek mértéke jelentős csökkenést (8308 ifm) mutat.

A 2017. évi második ellenőrzés tapasztalatai a közlevéltárakban

Az év második felében a levéltári iratok őrzésére szolgáló raktárak minősítését végezte el a Szakfelügyelet az MNL által 2017-ben kiadott új Állományvédelmi Ajánlás alapján.

Az új Ajánlás a korábbinál sokoldalúbb és részletesebb felmérést ír elő, melyben az iratórzó raktárak paramétereinek (az épület építése, szerkezete, a raktárak fűtése, biztonsági felszereltsége, tűz- és fényvédelme, klimatikus viszonyai, tisztasága stb.) legszélesebb körét kellett felmérni, értékelni és pontozni. A tapasztalatok alapján az új Ajánlás sokkal árnyaltabb és pontosabb képet ad az egyes iratórzó raktárakról, és orvosolja azt a korábban sokat kifogásolt problémát, hogy a klimatikus körülmények, illetve a fényviszonyok legszigorúbb követelményrendszere gyakorlatilag kizárólagos módon határozta meg egy-egy helyiség minősítését. A most kialakított differenciált pontrendszer jobban tükrözi és reálisabban értékeli az iratok tárolási körülményeit és az abban rejlő kockázatokat. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az új Ajánlás alapján a változatlan adottságú raktárak általában jobb minősítést kaptak, mint 2012-ben a korábbi Ajánlás szerint. Célszerűnek tűnik tehát, hogy az Állományvédelmi Ajánlás követelmény- és pontrendszerét a 2017. évi raktárminősítés tapasztalatai alapján tovább finomítsuk.

A raktárminősítések összesítése azt mutatja, hogy az új kritériumok alapján a hazai közlevéltárak összes raktárainak és raktárcsoportjainak az átlagolt minősítése és pontozása (217 pont) a "Megfelelő" kategória alsó határán található.

A megvizsgált 44 intézményből hat helyen találtak alkalmatlan raktárat vagy raktárakat a szakfelügyelők, ezek az MNL Baranya Megyei Levéltára, Csongrád Megyei Levéltára, Komárom-Esztergom Megyei Levéltára, Nógrád Megyei Levéltára, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, illetve a Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár. Ez utóbbi intézményben egyébként szinte minden raktár "alkalmatlan" vagy "szükségraktár" minősítést kapott, és az összes raktár átlagos minősítése is a "szükségraktár" kategória alsó határán található. Országosan összesen 16 raktárat vagy raktárcsoportot minősítettek alkalmatlannak a szakfelügyelők levéltári iratok őrzésére. A fentiekén túl további három levéltárban van egy vagy több "szükségraktár" minősítésű iratórzó helyiség: ezek az MNL Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltárában (Győr), Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában és Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltárában található. Az összes szükségraktárnak minősülő iratórzó helyiség száma országosan 21.

Az egyes intézmények raktárminősítéseinek összesítése alapján az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (297 pont), Budapest Főváros Levéltára (291 pont), Vác Város Levéltára (274 pont) és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Levéltára (szintén 274 pont) raktárai kapták a legjobb, "optimális" minősítést, vagyis ezen intézmények iratórzó helyiségei felelnek meg leginkább az állományvédelmi követelményeknek.

Összességében a legkevésbé alkalmas raktárakkal a fent említett Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár rendelkezik (120 pont).

A raktárminősítések alapján egyértelműen megállapítható, hogy optimálisnak minősíthető őrzési feltételek kizárólag állandóan működő és korszerű klimatizáló berendezéssel felszerelt raktárakban teremthetők meg, a természetes hőingadozás és páratartalom változása a jelenlegi levéltári épületekben hagyományos levéltári eszközökkel nem tartható az ideális értékek közelében sem. Ezek a most optimálisnak minősített raktárak ugyanakkor rendkívüli mértékben kiszolgáltatottak a berendezések kifogástalan és folyamatos működésének, ami általában nem kis terhelést ró az adott intézményre vagy fenntartójára. Az is egyértelművé vált, hogy a rendszertelenül használt klímaberendezések a páratartalom és a hőmérséklet jelentős ingadozásai miatt akár több problémát is okozhatnak, mint amennyi előnnyel járnak.

Az egyes közlevéltárak raktárainak minősítéseit átlagolva az alábbi összképet kaphatjuk az egyes intézmények helyzetéről. (A korábban jelzett kivételek mellett az összesítés az MTA Levéltárának minősítését sem tartalmazza, mivel ott a klimatikus viszonyok mérésének eredményeit nem tudták a szakfelügyelő rendelkezésére bocsátani.) A táblázat a legjobb illetve a legrosszabb minősítést kapott raktárakra adott pontszámokat, valamint az összes raktárhelyiség átlagát mutatja.

Levéltár neve	Legmagasabb	Legalacsonyabb	Átlag
Állambiztonsági Szolgálatok Történeli Levéltára	300	293	297
Állatorvos-tudományi Egyetem Levéltára	222	222	222
Budapest Főváros Levéltára	295	271	291
Budapesti Corvinus Egyetem Levéltára	246	235	241
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Levéltára	274	274	274
Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára	258	192	236
Győr Megyei Jogú Város Levéltára	223	171	209
Hadtörténelmi Levéltár	246	153	204
Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár	174	90	120

Magyar Képzőművészeti Egyetem Levéltára	268	268	268
Magyar Országos Közjegyzői Kamara Levéltára Közjegyzői Levéltár	280	226	257
Miskolci Egyetem Levéltára	237	237	237
MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára	251	176	217
MNL Baranya Megyei Levéltára	216	33	172
MNL Békés Megyei Levéltára	250	185	223
MNL Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára	230	217	222
MNL Csongrád Megyei Levéltára	211	43	156
MNL Fejér Megyei Levéltára	242	242	242
MNL GYMS Megyei Levéltár Győr	224	141	175
MNL GYMS Megyei Levéltár Sopron	213	163	193
MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltára	189	131	160
MNL Heves Megyei Levéltára	209	193	202
MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára	206	190	198
MNL Komárom-Esztergom Megyei Levéltára	215	108	167
MNL Nógrád Megyei Levéltára	262	45	153
MNL Országos Levéltára	287	186	237
MNL Pest Megyei Levéltára	210	179	195
MNL Somogy Megyei Levéltára	264	216	241
MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára	241	111	181

MNL Tolna Megyei Levéltára	239	187	218
MNL Vas Megyei Levéltára	260	207	233
MNL Veszprém Megyei Levéltára	283	214	254
MNL Zala Megyei Levéltára	226	192	213
Pannon Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár	230	230	230
Pannon Egyetem Georgikon Kar Kari Könyvtár és Levéltár	220	211	216
Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltár	211	191	201
Semmelweis Egyetem Levéltára	223	211	217
Soproni Egyetem Központi Levéltára	252	207	227
Szegedi Tudományegyetem Levéltára	238	238	238
Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár	257	218	232
Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára	180	149	167
Testnevelési Egyetem Levéltára	227	227	227
Vác Város Levéltára	284	253	274

A nyilvános magánlevéltárak ellenőrzése

A nyilvános magánlevéltárak számára az éves Ellenőrzési Terv külön vizsgálati tematikát tartalmazott, mely elsősorban az adott intézményben folytatható kutatási tevékenység szabályozottságának és az intézmény ilyen irányú szolgáltatásainak ellenőrzését tűzte ki célul. A szakfelügyelői jelentések összesítése alapján a következők állapíthatók meg.

- **Teljesültek-e az Ltv. 30. § (2) bek. a) pontjának előírásai, mely szerint a nyilvános magánlevéltár „levéltári anyagának jegyzékét – nyilvántartás céljából – a Magyar Nemzeti Levéltárnak átadja”?**

A megvizsgált tizenegy nyilvános magánlevéltár közül két intézmény (Soproni Evangélikus Egyházközség Levéltára, Budai Szerb Ortodox Egyházmegyei Levéltár) egyáltalán nem küldte meg iratainak jegyzékét a Magyar Nemzeti Levéltár részére, de általában a többi intézményben is célszerű volna a több évvel ezelőtt megküldött jegyzékeket - a változások függvényében - frissíteni.

- **Rendelkezik-e a levéltár érvényes, a fenntartó által jóváhagyott és a kutatók számára is megismerhető kutatási szabállyal? Közzétették-e a kutatási szabályzatot a levéltár internetes honlapján?**

A vizsgált magánlevéltárak mindegyikében rendelkezésre áll érvényes, a fenntartó által jóváhagyott kutatási szabályzat, bár többhelyütt a sok évvel ezelőtt kiadott szabályzat - egyebek mellett a jogszabályváltozások okán is - aktualizálásra szorul. Az intézmények többségében, hét levéltárban ez a dokumentum már nem csak nyomtatott formában a helyszínen, de online formában az interneten keresztül is elérhető.

- **Hogyan szabályozta a fenntartó a levéltár nyitva tartásának idejét? Elegendő-e az itt meghatározott időtartam a felmerülő kutatási igények kiszolgálására?**

A nyitva tartási időket általában a kutatási igényekhez próbálják szabni, így a szakfelügyelők a különböző kutatóforgalmú levéltárakban nagyon változatos megoldásokkal találkoztak a heti 12 órás nyitvatartástól egészen a heti 40 óráig. A legtöbb intézményben a meghirdetett nyitva tartást a kutató esetleges speciális igényei szerint rugalmasan kezelik, viszont a gördülékeny kiszolgálás érdekében legtöbb helyen előzetes bejelentkezést kérnek.

- **Teljesülnek-e a 27/2015 (V.27.) EMMI rendelet (R.) 41.§ (2) bekezdésében foglalt követelmények, mely szerint „A levéltár a levéltári anyagot, annak nyilvántartása, tudományos igényű rendszerezése és tájékoztatási célú segédletek készítése útján kutatásra alkalmassá teszi, külön helyiségben (a továbbiakban: kutatóterem) ingyenesen a kutatók rendelkezésére bocsátja, és lehetőséget teremt arra, hogy a kutató a kutatásra kiadott levéltári anyagról saját költségén másolatot készíthessen”?**

Mindegyik ellenőrzött levéltárban megállapítható volt, hogy a szakmai követelményrendeletnek a kutatási lehetőségek biztosítására vonatkozó feltételei alapvetően teljesülnek. Néhány intézményben (Kálcsa, Esztergom, Szombathely, Debrecen) az átlagosnál jobb körülményeket és kutatási feltételeket biztosít a levéltár.

A másoltatási lehetőségek mindenütt rendelkezésre állnak, bár legtöbb helyen már a kutatók által készített fotózás technikáját preferálják praktikus okokból.

- **Milyen formában érhető el az iratanyag kutatását lehetővé tévő levéltári segédletek?**

Minden intézményben helyben elérhető a papír alapú segédletek, de a levéltárak többségében (nyolc helyen a tizenegyből) valamilyen szintű online hozzáférést is biztosítanak a segédletekhez. Ez utóbbiak általában leginkább html-formátumú jegyzékek vagy letölthető

pdf-állományok, egyedül Kalocsán használnak online adatbázist is (Drupal CMS rendszer ill. "Arca" egyházi levéltári adatbázis).

- **Milyen kutatószolgálati nyilvántartásokat vezet a levéltár?**

Szinte mindegyik intézmény vezet kutatási naplót és nyilván tartja a kutatási engedélykérelmeket is saját, fenntartója által jóváhagyott kutatási szabályzata alapján.

- **Évente mennyi a regisztrált kutatók, a tényleges kutatási esetek és a megrendelt másolatok száma a levéltárban? Milyen tendenciát mutatnak ezek az adatok az elmúlt öt évben?**

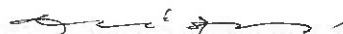
A kutatók és a kutatási esetek száma nyilvánvalóan rendkívül nagy eltérést mutat az évi 9-15 kutatási esettől (Csorna) egészen a 4-500 kutatási esetig (Kalocsa). Általános tendencia, hogy az egyházi anyakönyvek online hozzáférhetővé tétele után a helyi kutatóforgalom csökkenésnek indul, ezt azonban bőven kompenzálja az internetes kutatások esetszáma (amennyiben ezt regisztrálják az adott intézmények). A fénymásoltatások száma is általában érdemben csökken a saját fényképezőgép vagy telefon használata következtében. Mindezen tényezők jól mutatják, hogy a kutatási szokások és igények változása nem csak a nagy közlevéltárak számára jelent új kihívásokat, de az alacsonyabb forgalmú, kevesebb iratot kezelő egyházi levéltárak is szembesülnek ezekkel a tendenciákkal.

- **Biztosít-e valamilyen online kutatási lehetőséget a levéltár?**

A megvizsgált tizenegy levéltár többségében (hét intézmény) semmilyen online kutatási lehetőséget nem tudnak biztosítani a kutatók számára. Két levéltárban, a Győri és a Soproni Evangélikus Egyházközség Levéltárában saját honlapjukon ugyan nem, de az Őskereső evangélikus anyakönyvi adatbázisban közzétették az ott őrzött anyakönyvek digitalizált képeit. Mindkét levéltár használja emellett a Hungaricana levéltári portált is a presbiteri és egyéb jegyzőkönyvek digitalizált verziójának publikálására. Úgyszintén a közös levéltári portálon keresztül érhető el a Csornai Premontrei Prépostság Levéltárának digitalizált okleveles állománya is.

Komoly saját adatbázissal és nagy mennyiségű online formában is elérhető iratanyaggal a vizsgált intézmények közül egyedül a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár rendelkezik: itt a Matricula-Historia-online szolgáltatás már több mint egymillió kutatható képfelvélt tartalmaz, emellett a KFL-online szolgáltatás további százezres, az Arcanum Adatbázis Kft-vel közösen létrehozott anyakönyvi adatbázis pedig további mintegy 170 ezres képanyaggal áll a kutatók rendelkezésére. Megjegyzendő, hogy a felsorolt adatbázisok közül az első két rendszer használata díjköteles, azonban a kutatók számára az utazási költségek és az időmegtakarítás révén még így is rendkívül kedvező - és ezért népszerű - szolgáltatásnak számít.

Budapest, 2017. március 21.

Dr. Cseh Gergő Bendegúz
levéltári vezető szakfelügyelő